

Stinas

artiklar 36

INNEHÅLL

- 3 Fruntimmersveckan och gubbtian
- 4 Gitarren: anpassa för vänsterhänt och ändra tonart
- 5-9 Balalajka
- 10-15 Countrymusik
- 16-17 Solförmörkelse
- 18-19 Månförmörkelse
- 20 Gott & Blandat
- 21 Varför kan pepegojor prata som vi?
- 22-23 Fort Boyard
- 24 Pulau (Babi) Tengah
- 25 Huvudvärk på grund av kyla
- 26 Olika typer av leder
- 27 För 40 år sedan...
- 28 Svetlana Jevgenjevna Savitskaja
- 29 Sjukdom kan ge bilförare problem
- 30-35 OS i antikens Grekland och historik

Fruntimmersveckan och gubbtian

Fakta Namnsdagar

Almanackans namnlängd är en rest av katolsk tid i Sverige då helgonens minnesdagar utmärktes i almanackan. I Sverige och Finland har – till skillnad från i andra länder – namnlängden utvecklats och utökats även med andra typer av namn.

Fruntimmersveckan

Den näst sista veckan i juli, 18-24, har sedan slutet på 1800-talet kallats fruntimmersveckan.

Anledningen är att på 6 av 7 dagar har kvinnor namnsdag

18: *Fredrik, Fritz*

19: Sara

20: Margareta

21: Johanna

22: Magdalena

23: Emma

24: Kristina

(25 juli har Jakob namnsdag, så att flytta veckan en dag framåt skulle ändå inte fylla hela med kvinnonamn)

Ofta sägs att fruntimmersveckan är extra regnig.

Gubbtian

”Gubbtian” är en manlig motsvarighet till sommarens fruntimmersvecka. Det är den längsta raden av manliga namnsdagar i almanackan, 10 st. Gubbtian infaller 14-23 december - utan undantag som i fruntimmersveckan.

Namnlängden 1901 hade 10 mansnamn i följd och förutom att Stig ersatt Inge finns alla namnen kvar på sina dagar. ”Gubbtian” och ”Funtimmersveckan” är bland de partier som förändrades minst när den nya namnlängden togs i bruk 2001. Medan fruntimmersveckan består av vanligt förekommande förnamn i Sverige så består gubbtian av mer ovanliga namn.

14: Sten, Sixten

15: Gottfrid

16: Assar

17: Stig

18: Abraham

19: Isak

20: Israel, Moses

21: Tomas

22: Natanael, Jonatan

23: Adam

Gitarren: anpassa för vänsterhänt och ändra tonart

TEXT: Stina Palm

KÄLLA: Quora.com, musikhuset.se, gitarren.se

När jag skrev om vänsterhänthet förut glömde jag något viktigt. Vänsterhänta musiker. Gitarren är det enda musikinstrument jag på rak arm kan komma på som går att anpassa till vänsterhänta. Den går att spela med åt fel håll. Men då får man stränga om den. Alltså fästa strängarna i omvänd ordning.

Olika strängar är olika tjocka, så det har väldig betydelse. De är vanligtvis stämde i tonerna E, A, D, G, B, E - från den lägsta (tjockaste) överst till den högsta (tunnaste) underst.

När vi ändå är inne på gitarren, för oss noviser: Klämman man sätter på gitarrhalsen heter capo, capotasto, capodasto eller barréklämna.

Istället för att lägga pekfingeret över alla (ibland nästan alla) strängarna för att höja hela gitarrens tonhöjd en oktav kan du fästa ett capo på gitarrens hals ändra tonart utan att "slösa" bort ett finger.

Vanligt är att det används för att passa en sångares röstomfång när en viss låt ska spelas och/eller för att skapa ett bredare och djupare ljud vid inspelning när gitarrerna ska spelas in igen.

Högerhänta Jimi Hendrix med en gitarr strängad för vänsterhänta. FOTO: Josep Tomàs

FOTO: Michael Coghlan

Balalajka

Typ Kordofon, Stränginstrument

Strängar e^1 , e^1 , a^1

Tessitura

Spelsätt

pizzicato, flageolet, tremolo, vibrato

Klav G-klav

Finns i Rysk folkmusik,
Barock, Romantik, modernism.

Duration: 1 second.0:01

Uttal av ordet

En balalajka (ryska: **балала́йка**), även balalaika, är ett ryskt stränginstrument med trekantig resonans-kropp och 3 strängar, varav 2 är stämde i samma tonhöjd.

Den vanligaste stämningen är e^1 - e^1 - a^1 , där en metallsträng är stämd i a^1 (440Hz) medan 2 nylonsträngar i samma dimension är stämde i e^1 (329,6 Hz). Strängarna på den vanligaste, "Primbalalajkan", spelas med höger pekfinger medan de större balalajkorna ofta spelas med plektrum.

Balalajkan har lång hals med band och finns i flera olika storlekar: piccolo, diskant, prim, sekund, alt, bas och kontrabas. Primbalalajkan är bara 6–7 decimeter, medan kontrabasbalalajkan är hela 1,7 meter. Balalajkan har genom åren blivit en symbol för Ryssland.

Beskrivning

Balalajkans kropp limmas ihop av 6-7 separata trästycken, och dess huvud är lätt båkåtböjt som på en gitarr. Idag har de oftast 2 nylon- eller carbonsträngar i tonen E och en metallsträng i tonen A. Men tidigare kunde de ha 3 stålsträngar, eller 2 strängar av djursenor och en av stål.

Till skillnad från dagens balalajkor, som brukar ha 16-31 metallband, hade balalajkorna före 1800-talet bara 5-7 knutna band runt halsen.

Balalajkan låter klangfullt, men mjukt. De vanligaste spelsätten på balalajka är: brjatsanije, pizzicato, dubbel pizzicato, vibrato, tremolo, samt olika speltekniker från gitarren.

Balalajkan är ett vanligt musikinstrument, som studeras i akademiska musikskolor i Ryssland, Vitryssland, Ukraina, Kazakstan och t.o.m. på musikhögskolan i Piteå.

Undervisningstiden för balalajka är 5-7 år för barn (beroende på ålder), 4 år på mellanstadiet och 4-5 år på musikhögskolan.

Olika typer

I den moderna ryska folkmusikorkestern används vanligtvis 5 olika balalajkatyper: prim, sekund, alt, bas och kontrabasbalalajkor.

Piccolobalalajkor förekommer mer sällan. Endast primbalalajkan spelar solo, de andra utgör orkestern.

Sekund- och altbalalajkorna ackompanjerar, och bas- samt kontrabas-

balalajkorna spelar bas. Till skillnad från folkbalalajkorna som brukar ha 2-strängar, är 3 strängar standard för balalajkor i den moderna ryska folk-musikorkestrern.

Det möjliggör olika speltekniker som dock inte kan användas av folkbalalajkor med fler än 3 strängar, t. ex. pizzicato. De sista decennierna har även olika storlekar på primbalalajkan tillkommit, som 3/4 och 1/2, som är mindre varianter av primbalalajkan, specialtillverkade för barn och yngre studenter vid musikskolorna (precis som av gitarrer).

Stämning

Innan adelsmannen Vasilij Andrejev kom på den nuvarande stämningen hade balalajkan ingen fastställd stämning. Varje balalajkaspelare stämde sin balalajka på sitt eget vis, eller enligt gällande tradition i hans hembygd.

Den stämning adelsmannen V. Andrejev införde (2 strängar stämde unisont och den första strängen stämd en kvart högre), kallas idag för den akademiska.

Dels för att den används av professionella balalajkaspelare, men också för att det finns en annan stämning som var populär under Andrejevs tid; den folkliga stämningen (första strängen – "g¹", andra – "e¹", tredje – "c¹". Det är lättare att spela treklanger med den stämningen, men nackdelen är att det inte går att spela på öppna strängar.

Utöver dessa 2 stämningar, finns det även olika traditionella och regionala stämningar.

Enligt olika källor är antalet sällsynta lokala varianter drygt 20. En annan populär stämning idag, är en "gitarrliknande" stämning (första "g¹", andra "b¹", tredje "d¹"). Den kallas så för att balalajkan stäms i samma ton som på en rysk sjusträngad gitarrs tre första strängar, men en oktav högre. Det blir då lättare för dem som är vana vid att spela sjusträngad gitarr att spela balalajka, men samtidigt blir det svårt att spela folkvisor och omöjligt att spela i den "akademiska" stilen. Därför har gitarrstämningen på senare tid blivit betydligt mindre populär och används aldrig av musiker vid scenframträdande.

Domran stäms i princip "e¹", "a¹", "d¹"), En sådan stämning används också av oprofessionella balalajkaspelare; den är precis som gitarrstämningen speciellt stämd för att underlätta för musiker med erfarenheter av andra instrument att snabbt börja spela balalajka.

Typ Stämning

Piccolo	b ² , e ² , a ²
Prim	e ¹ , e ¹ , a ¹
Sekund	a, a, d
Alt	e, e, a,
Bas	E, A, d
Kontrabas	E ¹ , A ¹ , D

Historia

Balalajkan sägs vara släkt med domran och kirgisiska instrumentet dombyra.

Många historiker anser också att både balalajkan och domran har utvecklats från dombyran.

Det första skriftliga omnämnandet av balalajkan finns i ett dokument från 13 juni 1688, Minnen från streltserhäktet till Lillryska häktet (på ryska: Память из Стрелецкого приказа в Малороссийский приказ Памjat iz Streletskowo prikaza v Malorossijskij prikaz), som bl. a. nämner en händelse i Moskva, då 2 spelmän åtalades för att ha stört ordningen med sitt balalajkaspelande:

”Till häktet fördes stadsbon Savka Fjodorov, Seleznjevs son, samt bonden Ivasjko Dmitrijev från Sjenkursk med en balalajka, för att de hade åkt på en kärra genom Jauskijporten och spelat och sjungit kränkande visor om vakterna där. „

En balalajka omnämns även i oktober 1700, i samband med ett slagsmål som inträffade i Verchotursk:

”Enligt vittnesmål från kuskarna, bröderna Pronjka och Alexej Bajanov, blev vojvoden K. Kozlov och hans hovman jagade av dennes gårdskarlar Ivan Pashkov som slog dem med sin balalajka. „

Nästa skriftliga källa som omnämner en balalajka är i ett register, under-tecknat av Peter den store: i Sankt

Petersburg 1714 under firandet av furstepåven Nikita Zotovs gyckelbröllop bar den utklädda hopen på 4 balalajkor, utöver övriga instrument.

Jacob von Staehlin sade om Peter den store: ”att ända från späda ålder fick han inte tillfälle att höra annat än det primitiva ljudet från trummor, fältflöjter och balalajkor... „

I slutet av 1700-talet började ordet balalajka även förekomma i den fina litteraturen. Det påträffas t. ex. i Vasilij Majkovs poem Jelisej 1771, sång 1: ”stäm en gudok eller balalajka åt mig”.

På ukrainska förekommer ordet balalajka för första gången i dagboksanteckningar i början av 1700-talet, där det berättas om en tatar som spelade på en balabajka.

Denna form av ordet kan man ibland även märka i andra sydligare dialekter av ryskan.

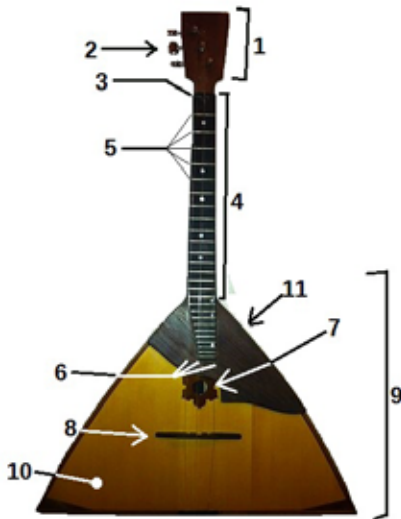
De första balalajkorna var mycket enkla. På 1880-talet rekonstruerades och förbättrades instrumentet av musikforskaren och kompositören Vasilij Andrejev.

Tillsammans med 7 andra musikerentusiaster grundade han den första balalajkaorkestern 1887.

Deras första konsert ägde rum i Sankt Petersburg den 18 mars 1888.

I det moderna Ryssland har balalajkan fått en mycket framträdande plats och blivit ett nationalinstrument.

Balalajkans delar

- 1: Huvud
- 2: Stämskruvar
- Sadel
- 4: Hals
- 5: Greppband (placerade i positioner motsvarande lämpliga toner)
- Strängar
- Resonanshål
- Stall
- Kropp
- Lock på resonanslåda
- Pekfingerskydd, för att skydda locket från ständig beröring från pekfingeret.

GJORT AV: MaGz96

Balalajkan i Sverige

Balalajkan blev känd i Sverige 1914 när den "Storryska orkestern" skapad och ledd av V. Andrejev gav konsert på Baltiska utställningen i Malmö.

Därefter började det även bildas svenska balalajkaorkestrar.

I slutet av 1970-talet fanns ett tiotal balalajkaorkestrar runtom i Sverige.

Svenska balalajkaorkestrar

Idag kvarstår cirka 5 balalajkaorkestrar i Sverige.

De mest kända är:

Södra Bergens Balalaikor
Balalajkaorkestern Kazbek
Gotlands Balalajkaorkester
Silijansbygdens balalajkor
Bråvikens balalajkor

Det sägs att balalajkan ursprungligen var rund till formen, precis som domran idag.

Roten i ordet balalajka (tidigare även balabajka) har länge intresserat språkforskare.

Det finns något typiskt folkligt i det, som förmedlar spelkaraktären. Ordet kan enligt vissa forskare kopplas samman med andra ryska ord som balakat (балакать), balabonit (балабонить), balabolit (балаболить) och balagurit (балагурить), som alla betyder att tala om något oväsentligt, att pladdra. Enligt andra har det bildats till rumänskans balalai ("göra något med svängande handrörelser").

Alternativt kommer ordet från ett turkiskt språk och ordet har i ryskan sedan kopplats till ett ord som betyder "litet barn".

Som soloinstrument

Förut användes balalajkan framför allt för att ackompanjera sång, eller i samspel med andra folkinstrument. Att spela solo förekom inte så ofta innan adelsmannen V. Andrejev populariserade balalajkan.

Idag används ofta primbalalajkan som ett soloinstrument, t. ex. balalajkaspelaren Alexej Archipovsky (som är känd för sina soloframträdanden) var inbjuden att spela på invigningen av Eurovision 2009 i Moskva, eftersom arrangörerna ville ge tävlingen en ryskare prägel.

Användning av namnet

Balalajkan omnämns i den judiska folksången "Tumbalalaika".

1989 släppte gitarrbyggerfirman Kramer Guitars en "Electric Balalajka" (elbalalajka): the Kramer Gorky Park.

Ett intressant faktum var att den släpptes strax före Berlinmurens och Sovjetunionens fall (skiftet mellan 80 och -90-talet). I själva verket var det bara en vanlig elgitarr som byggdes i triangulär form, och den var mer lik Gibson Flying V än det ursprungliga instrumentet.

Balalajkan nämns också i powerballaden "Wind of Change", av tyska heavy metal-bandet Scorpions.

Sovjetiska jaktplanet MiG-21 har smeknamnet balalajka, p.g.a. vingarnas triangulära form.

Beatles låt "Back in the U.S.S.R." (1968) nämner instrumentet i sista versen "Let me hear your balalaikas ringing out/Come and keep your comrade warm".

Balalajkan är en operett av George Posford, Bernhard Grün och Robert Stolz med text av Eric Maschwitz, uruppförd i Göteborg 1938 och i Stockholm 1939.

Balalajkan sjunger är en sång med text av Sven-Olof Sandberg, skriven 1928 och inspelad på skiva bl. a. av honom själv.

En av de inofficiella slogans som användes av Jewish Defense League var "Bombs for balalaikas".

Amerikanska alternativrockbandet Firewaters sjunde låt på albumet "Get off the Cross, We Need the Wood for the Fire"; heter "Balalaika".

Countrymusik

Countrymusik, country and western, country, är en samlingsterm för flera musikgenrer med ursprung i folkmusiken i Sydstaterna i USA och i Appalacherna, samt i brittisk och irländsk spelmanskultur, liksom i spiritual och blues.

Översikt

Den moderna countrymusiken har från mitten av 1900-talet närmast sig pop- och rockmusiken, främst genom användandet av trummor, samt kompletteringen av elgitarr till den akustiska gitarren. Termen country & western blev vanlig under 1940-talet, och började då ersätta den tidigare termen Hillbillymusik. Termen countrymusik blev allmänt erkänd under 1960-talets senare del. Termen country and western har sedan dess blivit allt mindre vanlig, även om den fortfarande ofta används i Storbritannien.

I sydvästra USA skapades, genom en blandning av olika etniska gruppers musik, den westernmusik vars namn finns i benämningen country and western.

2006 upplevde försäljningen av countrymusik i USA ett av sina bästa år, då försäljningen av countryalbum ökade kraftigt under årets första månader.

I dag är Nashville den ort som främst förknippas med genren, till stor del som en följd av radioprogrammet Grand Ole Opry som sänds från sta-

den sedan 1925, och kring vilket en stor del av stadens countrymusik-industri vuxit upp.

Ursprung och utveckling

Countrymusiken är en blandning av olika former av populärmusik från södra USA. Den utvecklades snabbt i början av 1920-talet, och har rötterna i traditionell och keltisk folkmusik, blues, gospel och "Old-time". Termen country & western började användas i början av 1940-talet, och under slutet av 1960-talet blev country(musik) ett accepterat uttryck. Countrymusiken är en mångsidig stil som omfattar ett antal olika genrer av musik, bland andra Nashville-soundet, bluegrass, western, cajun, zydeco, honky tonk, rockabilly etc. Varje stil är unik i sin utformning, rytm och ackordstruktur.

Vernon Dalhart blev i maj 1924 den förste countrysångaren i USA som fick en landsomfattande framgång med en sång, och sången hette "The Wreck of Old '97". Andra tidiga inspelade artister var Gene Autry, Fiddlin' John Carson, Charlie Poole och Carter Family.

Den moderna countrymusikens ursprung kan spåras till två händelser och ett uppseendeväckande sammanträffande. Många[3][4] anser att Jimmie Rodgers[3] och the Carter Family[4] är grundarna av countrymusiken, och deras sånger var först förevigade under en historisk inspelning i Bristol, Tennessee i USA den 1 augusti 1927. Det går att kategori-

sera många countryartister antingen till Jimmie Rodgers-facket eller Carter Family-facket inom countrymusiken.

The Carter Familys bidrag

The Carter Family bestod av A.P. Carter, hans fru Sara och deras svägerska Maybelle. Deras musik med mountain gospels, ballader och traditionella låtar, kännetecknade av gruppens ståmsång samt Maybelle Carters karakteristiska och innovativa gitarrspel, har haft ett stort inflytande på senare bluegrass-, country-, pop- och rockmusiker, och den amerikanska folkmusikrörelsen under 1960-talet. De var föregångare till en rad av begåvade kvinnliga contry-sångare som Kitty Wells, Patsy Cline, Loretta Lynn, Skeeter Davis, Tammy Wynette, Crystal Gayle, Dolly Parton, Barbara Mandrell och June Carter Cash, dotter till Maybelle och hustru till Johnny Cash. Framför allt Dolly Parton har i texterna även tagit upp berättelser om livet under hennes barndom och ungdom i Tennessee och minnen därifrån, med låtar som "Coat of Many Colors", "My Tennessee Mountain Home", "Apple Jack" och "Tennessee Homesick Blues".

Jimmie Rodgers bidrag

Jimmie Rodgers bidrag till countrymusiken var country-folk. Uppbyggt på traditionella ballader och musikaliska influenser från sydstaterna, skrev och sjöng Rodgers sånger som vanliga människor kunde relatera till.

Han baserade sina texter på egna livserfarenheter och människor han mött och använde traditionell folk för att skapa musiken till sina texter. Humor, kvinnor, whiskey, mord, döden, sjukdom är alla ämnen som finns med i hans texter och dessa teman har sedan blivit använda och utvecklade av hans anhängare. Hank Williams, Don Gibson, Johnny Cash, Merle Haggard, Waylon Jennings, George Jones, Charlie Rich, Kris Kristofferson, Ray Price, Mac Davis, Billy Swan, Willie Nelson, Ronnie Milsap, Kenny Rogers, Oakridge Boys, Alabama, Bertie Higgins och Townes Van Zandt är countryartister som lidit och delat med sig av detta. Jimmy Rogers sjöng om liv och död ur ett manligt perspektiv.

Hank Williams bidrag

Jimmie Rodgers lade viktiga grundstenar till countrymusikens struktur, men den mest inflytelserika artisten efter honom är säkerligen Hank Williams Senior. Under sin korta karriär dominerade han countryscenen och hans låtar har spelats in av ett stort antal countryartister runtom i världen.

Countrypop

Countrypop är en musikalisk inriktning inom country som uppstod under 1970-talet med artister som John Denver, Olivia Newton-John och Dolly Parton. Typiskt för countrypop är Nashvillesoundet, och det är vanligt med kvinnliga sångare, och country blandas med pop och mjukrock.

Att blanda country och pop började dock under 1950-talet då Chet Atkins och Owen Bradley ville skapa en ny sorts musik för den vuxna publiken, efter att man ansåg att "rockabilly stal en stor del av countrymusikens unga publik"

Enligt Bill Ivey startade genren i Nashville och blev känd som Nashvillesoundet. Han menar att "Nashvillesoundet" ofta producerade skivor som lät mer pop än country", med mindre fiol och banjo. Patsy Cline, Jim Reeves och Eddy Arnold tillhörde de populärare artisterna vid denna tid.

Artister

Exempel på framgångsrika artister inom genren i dag är Dwight Yoakam, Shania Twain, Taylor Swift, LeAnn Rimes, Faith Hill, Keith Urban, Brad Paisley och Garth Brooks.

I Sverige har bland andra Kikki Danielsson och Jill Johnson varit företrädarna för genren.

Bluegrassmusik

Bluegrassmusik är en musikgenre och en subgenre till countrymusik.

Historia

Musikstilen har rötter i de amerikanska sydstaternas folkmusik och irländsk samt brittisk folkmusik, men innehåller även bidrag från gospel och blues. Bluegrass utvecklades från mitten av 1940-talet av framförallt Bill Monroe. Namnet bluegrass (di-

rekt översatt "blågräs") kommer från Monroes band Blue Grass Boys och syftar på området Bluegrass, som huvudsakligen ligger i delstaten Kentucky. 'Kentucky studies-instrumenteringen' består av akustiska instrument som gitarr, banjo, fiol, mandolin, dobro, och kontrabas. Trummor används sällan. Karakteristiskt för bluegrassmusiken är den trefingerstil som utvecklades av banjospelaren Earl Scruggs. Sången är två-, tre- eller fyrstämmig. En av den nyare generationen av bluegrassmusiker är Sleepy Man Banjo Boys.

Exempel

Blue Moon of Kentucky – Bill Monroe

Foggy Mountain Breakdown – Lester Flatt & Earl Scruggs

Rockabilly

Rockabilly är en musikgenre som skapades av bland andra Bill Haley and his Comets. Elvis Presley och Sam Phillips i Sun Records vilka gjorde rockabillyn större omkring 1954. Musiken är en blandning mellan country, som tidigare kallades för hillbillymusik, och blues och är en av de tidigaste formerna av rockmusik. Stående inslag i musiken var att den var lätt och tilltalande. I instrumentväg var halvakustisk elgitarr och kontrabas viktiga inslag. På kontrabasen slog man på strängarna på ett speciellt sätt som kallas "slap-bas".

I slutet av 1950-talet hade genren börjat upplösas och övergå i andra

skilda genrer. På 1980-talet fick dock genren en sorts "come-back" "Neo Rockabilly" då band som Stray Cats återupplivade musiken.

Viktiga artister

Några av de mer kända namnen är Elvis Presley, Johnny Burnette, Carl Perkins, Wanda Jackson, Billy Lee Riley, Buddy Holly och Bill Haley.

50-, 60-, 70-talsartister

Jerry Lee Lewis
Carl Perkins
Charlie Feathers
Glen Glenn
Johnny Burnette Trio
Eddie Cochran
Gene Vincent
Sonny Burgess
Sha Na Na
Johnny Cash
Wanda Jackson

Typiska Rockabillylåtar

"That's All Right" - Elvis Presley
"Jailhouse Rock" - Elvis Presley
"Blue Suede Shoes" - Carl Perkins
"Matchbox" - Carl Perkins
"Great Balls of Fire" - Jerry Lee Lewis
"Be-Bop-A-Lula" - Gene Vincent
"Rock Around the Clock" - Bill Haley & His Comets
"Rockabilly Boogie" - Johnny Burnette
"20 Flight Rock" - Eddie Cochran
"One Hand Loose" - Charlie Feathers
"Flying Saucers Rock'N'Roll" - Billy Lee Riley
"Let's Have a Party" - Wanda Jackson
"Not Fade Away" - Buddy Holly

"We Wanna Boogie" - Sonny Burgess
"Rockin' Daddy" - Sonny Fisher
"Everybody's Movin'" - Glen Glenn
"Rumble" - Link Wray
"Leroy" - Jack Scott
"Grandaddy's Rockin'" - Mac Curtis
"Sea Cruise" - Sha Na Na
"Drivin' Wheel" - Robert Gordon

Rockabilly i Sverige

I Sverige är rockabilly starkt företrädd i raggarnas kultur, och det har även uppkommit en egen rockabillykultur.

Rockabilly som sådant är tätt sammanknutet med en typ av 'old school' motorkultur, som kännetecknas av hot rods och custom på bilsidan och bobbars på motorcykelsidan. Typiska sådana motorklubbar i genren är de svenska klubbarna A-bombers och Jokers.

Sweden Rockabilly Festival hålls årligen i Lerdala.

John Denver

Biografi

Henry John Deutchendorf Jr. föddes 1943 i Roswell, New Mexico.

Hans far var kapten Henry John "Dutch" Deutchendorf Sr. (1920–1982), pilot i amerikanska arméflygvapnet och mor dennes maka, Erma Louise (född Swope; 1922–2010). John Denver var äldste sonen i familjen.

John Denver var en av 1970-talets bäst säljande artister och låtskrivare, och spelade in 289 låtar, varav 140 hade han skrivit själv. Två av de mest kända är *Annie's Song* och *Take Me Home, Country Roads*. *Annie's Song* skrev han till sin hustru efter ett gräl. Många andra låtar handlar om kärleken till kvinnor, men även kärleken till naturen är ett vanligt förekommande tema i hans musik.

Som ung flyttade han och hans familj runt i södra och centrala USA och 1964 bytte han sitt efternamn efter favoritstaden Denver. Samma år blev han en medlem i trion Chad Mitchell Trio, som han lämnade 1969 för att ge ut sin första skiva som soloartist; *Rhymes & Reasons*.

Under det tidiga 1970-talet hade Denver också ett eget TV-program som hette *The John Denver Show*.

Den 12 oktober 1997 omkom John Denver när planet han flög, utan passagerare, fick slut på bränsle och havererade i havet.

I filmen *Take Me Home: The John Denver Story* från år 2000 spelas han av Chad Lowe.

Diskografi

Album

- Rhymes & Reasons (1969)
- Take Me to Tomorrow (1970)
- Whose Garden Was This (1970)
- Poems, Prayers & Promises (1971)
- Aerie (1972)
- Rocky Mountain High (1972)
- Farewell Andromeda (1974)
- John Denver's Greatest Hits (1974)
- Back Home Again (1974)
- An Evening with John Denver (1975)
- Windsong (1975)
- Rocky Mountain Christmas (1975)
- Spirit (1976)
- John Denver's Greatest Hits, Volume 2 (1977)
- I Want to Live (1977)
- John Denver (1979)

A Christmas Together – John Denver
& The Muppets (1979)
Autograph (1980, utgivet först 1990)
Some Days Are Diamonds (1981)
Seasons of the Heart (1982)
Rocky Mountain Holiday – John
Denver & The Muppets (1982)
It's About Time (1983)
John Denver's Greatest Hits, Volume
3 (1984)
Dreamland Express (1985)
One World (1986)
Higher Ground (1989)
Earth Songs (1990)
The Flower That Shattered the Stone
(1990)
Christmas, Like a Lullaby (1990)
A Christmas Together – John Den-
ver & The Muppets (1990)
Different Directions (1991)
John Denver – Country Roads (1994)
John Denver – Love Again (1996)

Bibliografi i urval

The Children and the Flowers ('79)
Alfie the Christmas Tree
Take Me Home: An Autobiography
(94)
Poems, Prayers and Promises: The
Art and Soul of John Denver ('04)

Solförmörkelse

KÄLLA: Wikipedia

Solförmörkelse inträffar då månen passerar mellan jorden och solen och de ligger i en rät linje så solen helt eller delvis blir skyddad från jorden.

Den första dokumenterade solförmörkelsen inträffade den 5 maj 1375 f Kr. i staden Ugarit vid den nord-syriska kusten, i dag ruinfältet Ras Shamra.

Eftersom månens bana lutar i förhållande till jordens bana (med cirka 5°), blir det solförmörkelse endast när banplanen skär varandra samtidigt som månen passerar. Detta sker med ett knappt halvårs mellanrum och gör att månens skugga faller över delar av jorden.

En solförmörkelse kan vara partiell eller total beroende var på jorden man befinner sig.

Partiell

Den typ av solförmörkelse som de flesta människor har chansen att se. Men den kan även mycket väl gå de flesta helt förbi, eftersom ljuset från hälften eller t.o.m. en ännu mindre del av solskivan, fortfarande är starkt nog att erbjuda normalt dagsljus.

Månen täcker då en del av solen och lämnar kvar en lysande del med en form som ibland kan tyckas likna en

månskära (likheten är dock inte så stor när endast en mindre del av solen är täckt). En partiell solförmörkelse är en följd av att månens mittpunkt inte riktigt passerar genom linjen mellan jorden och solen, från betraktaren sett. Oftast finns det dock i sådana fall andra platser på jordytan där förmörkelsen är antingen total eller ringformig. Det händer också att månens kärnskugga faller helt utanför jorden, som då endast träffas av halvskugga. En partiell solförmörkelse kan man i Sverige i genomsnitt se vart tredje år.

Ringformig

Då månen befinner sig lite längre från jorden och inte förmår täcka hela solytan. Solen syns då som en rund, lysande ring runt den något mindre, svarta månskivan. Dessa inträffar redan 21 juni 2039 och 11 juni 2048.

Hybrid

När månen är i ett läge i sin bana där den nätt och jämnt täcker solen, kan det hända att förmörkelsen blir både ringformig och total, d.v.s. total endast längs en del av förmörkelsens väg på jordytan och ringformig i övrigt. Denna speciella typ kallas hybrid solförmörkelse.

Total

Eftersom månens storlek på himlen, sedd från jordytan, är en aning större än solens storlek på himlen kan vi då och då få se en total solförmörkelse någonstans på jorden. Den är en helt

annan upplevelse än den partiella, eftersom det blir mörkt som i skymningen bara minuter efter att solen fortfarande lyste.

När månen står tillräckligt nära jorden för att skymma bort hela solen inträffar en total solförmörkelse längs en smal bana på jordytan och man ser där, under några minuter, solens korona som ett lysande band runt den svarta månen.

Samtidigt kan man se flera av de ljusstarkare planeterna och stjärnorna på den mörka himlen. Teoretiskt sett kan en solförmörkelses totala fas sedd från jorden vara upp till 7 minuter och 32 sekunder.

Totala solförmörkelser är något mer sällsynta än ringformiga, med ungefärligt förhållande 40-60. Detta beror på att månen sedd från jordytan i genomsnitt är något mindre än solskivan. Månens diameter är en 400-del av solens, men månen ligger också 400 gånger närmare jorden än solen. Därför ser de ut att vara lika stora trots att månen är som ett gruskorn i förhållande till solen som är ett berg i jämförelse.

Solförmörkelser i Sverige

Totala solförmörkelser skedde i Sverige (Göteborg) 13 maj 1733 och 28 juli 1851. Under första delen av 1900-talet inträffade 4 solförmörkelser (1914, 1927, 1945 och 1954) som kunde ses som totala från olika delar av Sverige, ett sammanträffande som uppmärksammades av internationella media.

Sedan 30 juni 1954 har ingen total solförmörkelse kunnat ses från Sverige; nästa gång blir 16 oktober 2126 och därefter 3 juni 2133.

Att se på solförmörkelser

Att se på en solförmörkelse med blotta ögat innebär risker för synskador, även under den totala fasen. Det är både värmestrålning och UV-strålning som skadar näthinnan.

Svetsglasögon eller annat mycket mörkt glas fungerar, men inte vanliga solglasögon. Speciella engångsglasögon brukar finnas när en större solförmörkelse är väntad.

Ett annat sätt är att projicera en bild av solen med en vanlig kikare. Kikaren hålls någon halvmeter från en plan, gärna vit, yta och riktas mot solen (att titta på solen direkt genom kikaren är skadligt). Med hjälp av fokusskruven kan man få en skarp bild på ytan.

Ett tredje sätt är att projicera en bild av solen genom ett litet hål, på samma sätt som i en hålkamera.

Naturligt kan man se på den så t. ex. under träd, där ljuset silar genom löverket och man kan se ljusfläckar av samma form som solen.

Månförmörkelse

KÄLLA: Wikipedia, svenska.yle.fi

Månförmörkelse inträffar bara under fullmåne, när solen, jorden och månen ligger i linje, med jorden i mitten.

Jordens skugga träffar månen som därmed blir förmörkad, helt eller delvis. Om jorden någon tid under händelsen skuggar hela månen från direkt solljus, inträffar en total mån-förmörkelse.

Även vid en total mån-förmörkelse svartnar inte månen helt, utan den syns svagt röd och kallas därför även blodmåne. Orsaken till detta är att solljus som passerar nära jordranden genom jordens atmosfär bryts (refraktion) p.g.a. jordens krökning och densitetsminskningen med höjden i atmosfären. En del ljus når därför månen. Det är dock främst det röda ljuset som klarar den långa färden i flack bana genom atmosfären, medan ljus med kortare våglängder (t. ex. blått ljus) inte når fram p.g.a. Rayleighspridning (av samma skäl är solen röd vid solnedgång).

Tre typer

Månförmörkelser kan indelas i 3 typer. Men för att inte göra det här för invecklat kommer här de två vanligaste. Den tredje kan du läsa om själv på Wikipedia.

Total, hela månen är någon tid helt i jordens kärnskugga. Hela månen blir då helt mörk, med olika toner av orange till rödbrunt.

CC BY-NC-ND 2.0 DEED

Attribution-NonCommercial-NoDerivs
2.0 Generic

Partiell, månen befinner sig, under passagen genom jordens skugga, aldrig helt och hållet i kärnskuggan. Endast en del av månen är då i kärnskuggan och resten i halvskugga.

CC BY-NC-ND 2.0 DEED

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 2.0
Generic

En total mån-förmörkelse har inledande och avslutande faser, när den är partiell eller halvskuggad. Hela förloppet kan ta nästan 4 timmar och av det kan den totala fasen kan vara i över 1 1/2 timme.

Hela delen av månytan som är vänd mot solen befinner sig i jordens s. k. kärnskugga.

Solens direkta ljus mot månen är alltså helt blockerat av jorden. Ändå blir månen inte helt svart eftersom en del av solljuset sprids i jordens atmosfär.

P.g.a. att en större del av ljus med långa våglängder sprids så här, jämfört med kortare våglängder, kommer detta indirekta ljus att belysa månen med ett rödaktigt sken och göra månytan mörkt rödbrun. Därav namnet blodmåne.

Statistik

Det inträffar cirka 240 månförmörkelser per sekel (100 år), ungefär lika många som solförmörkelserna. 2-5 per år.

De flesta är halvskuggade följt av något färre partiella.

Totala månförmörkelser inträffar vid 29% av fallen.

"Horisontell månförmörkelse"

När både solen och den förmörkade månen kan ses samtidigt. Det kan endast inträffa i samband med solupp- eller -nedgången, när solen och månen är vid vardera horisonten i väster och öster.

Se på en månförmörkelse

Till skillnad från solförmörkelser är månförmörkelser synliga från jordens hela nattsida samtidigt, eftersom jorden har helt olika roller i de 2 typerna av förmörkelser. I ena fallet betraktar vi en måne som skuggas av den mycket större jorden, där vi själva befinner oss. I andra fallet skuggas en liten del av jorden av en måne, som nätt och jämnt förmår täcka solskivan.

Om man däremot befann sig på månen under en månförmörkelse, skulle man få uppleva en solförmörkelse orsakad av jorden.

När ingen del av kärnskuggan faller på månytan är den betydligt vitare och ljusare och så pass lite förmörkad, att det vid en flyktig blick kanske inte märks att en månförmörkelse pågår.

Så fort kärnskuggan täcker en större del av månytan blir skådespelet mer uppenbart.

Svetlana Jevgenjevna Savitskaja

(ryska: Светла́на Евге́ньевна Сави́цкая), född 8 augusti 1948 i Moskva, blev den andra kvinnan i rymden i augusti 1982. Hon blev även den första kvinnan att genomföra en andra rymdfärd samt att genomföra en rymdpromenad.

Asteroiden 4118 Sveta är uppkallad efter henne.

Privatliv och karriär

Savitskaja växte upp i en privilegierad familj. Hennes pappa, Jevgenij Savitskij, var en dekorerad stridsflygare under Andra världskriget. Sedermera blev han biträdande chef för de sovjetiska luftförsvarsstyrkorna. Savitskajas mamma var en av ledarna inom det kommunistiska partiet i Moskva.

Utan föräldrarnas vetskap började Savitskaja att hoppa fallskärm vid 16 års ålder. Pappan upptäckte dotterns okända hobby när han hittade en fallskärmskniv i hennes skolväska. Han uppmanade henne sedan att fortsätta, och vid 17 års ålder hade hon redan gjort 450 fallskärms hopp.

Savitskaja utbildade sig till pilot och flyginstruktör och arbetade bl. a. som testpilot för flygplanstillverkaren Jakovlev. Under sin karriär blev hon den första kvinnan att nå 2 683 km/h i ett MiG-25-plan.

1979 ansökte Savitskaja om att bli kosmonaut och 1980 blev hon antagen till en ny grupp med kvinnliga kosmonauter. Av de nio kvinnor som antogs var Savitskaja den enda som var testpilot.

Första rymdfärden

I december 1981 förberedde sig Savitskaja för sin första rymdfärd, en flygning till rymdstationen Saljut 7 där hon deltog som forskningskosmonaut. Syftet med flygningen var bl. a. att byta ut den Sojuz T-5-farkost som besättningen på stationen skulle resa hem i, till en ny farkost.

Sojuz T-7 sköts upp den 19 augusti 1982 och därmed blev Savitskaja den andra kvinnan i rymden. De återvände till jorden i Sojuz T-5-farkosten och landade den 27 augusti efter en nästan 8 dagar lång rymdfärd.

Andra rymdfärden

Den 17 juli 1984 sköts Sojuz T-12 upp med bland annat Savitskaja i besättningen. Uppdraget denna gång var att leverera verktyg till Saljut 7 så att besättningen på rymdstationen skulle kunna reparera en skadad bränsleledning. Under detta uppdrag blev Savitskaja den första kvinnan som genomförde en rymdpromenad under vilken hon skar och svetsade metall tillsammans med kollegan Vladimir Dzhanibekov.

Reparationen av bränsleledningen lyckades, och uppdraget varade i nästan 12 dagar innan Savitskaja åter landade på jorden.

Gott & blandat

KÄLLA: Wikipedia, Sofias änglar på Kanal 5, dryft.se, elsakerhetsverket.se, gastrikeraddningstjänst.se

Solfilm

Nej, inte den där tecknade filmen på tv med tider på solen upp- och nedgångar.

Solfilm är en genomskinlig självhäftande film som klistras på fönster med mycket solinsläpp. Detta för att förhindra värmeinstrålning från solen in i rummet. En bonus är att solfilmen även förhindrar att tyger, t. ex. gardiner, bleks.

Magnetiska metaller

Det finns många olika typer av metaller. Järn är den vanligaste metallen i magneter. Rent järn är enkelt att magnetisera och kan skapa stora magnetfält hela tiden.

Neodymium är den starkaste magnetiska metallen som finns.

Elektrisk ström kan skapas hos patienter.

Grundämnena järn, nickel och kobolt har alla den gemensamma nämnaren att de skapar ett magnetiskt flöde vid en pålagd ström.

Detta fenomen kallas ferromagnetism.

Magnetiska material, även kallat mjukmagnetiska material, kännetecknas av att de magnetiska egenskaperna är definierade och tydliga.

Varför inte vatten nära el?

Vatten är elektriskt ledande.

Du kan få ström i dig om det kommer vatten på en trasig elkabel.

Vid brandsläckning med vatten bör man om möjligt se till att dra ur sladden till elektriska apparater.

Brinnande kastrull

Om du håller vatten i en brinnande kastrull börjar vattnet koka och förvandlas omedelbart till ett stort moln av het ånga. Om det är olja eller annat fett som brinner river ångan med sig fettet och kastar i väg det åt alla håll. Då sprids branden snabbt i hela köket och du själv kan få svåra brännskador.

Jordat uttag och elkabel

Jordade uttag och kontakter är skyddsjordade. Om du har ett ojordat vägguttag eller en ojordad kontakt så är det alltså inte skyddsjordat och därmed en potentiell säkerhetsrisk.

Jordning innebär att strömmen leds bort, så att en elektrisk apparat inte blir strömförande i samband med ett elfel.

Att ett vägguttag är jordat syns på jordblecken. Runda ojordade stickproppar passar inte i sådana uttag. Ojordade vägguttag förekommer ofta i äldre hus.

I hus som är byggda 1994 eller senare ska däremot alla uttag vara jordade.

En jordad elkabel i en sladd är gulgrön.

Varför och hur kan papegojor prata som vi?

KÄLLA: sverigesradio.se

Hur kommer det sig egentligen att papegojor kan vara så bra på att härma mänskligt tal? Det har danska forskare försökt ta reda på. Svaret tror de handlar om att papegojorna i sin naturliga miljö har nytta av att härma varandras läten.

I Danmark har en forskargrupp länge studerat papegojors kommunikation och då har man tittat på den gröna, elfenbensparakiten, som lever i stora flockar i Costa Rica för att se om man kan hitta en orsak till förmågan att härma i fågelns naturliga omgivning.

Nu tror forskarna att vissa papegojors förmåga att i fångenskap härma människor är en sidoeffekt av att de faktiskt har behov för att kunna imitera andra artfränder i naturen för att kunna kontakta dem.

Ute i naturen kan man faktiskt höra immitationer från dem. Inte av mänskliga röster, men av varandras ljud.

I Costa Rica har massvis av papegojor spelats in av en av forskarna i gruppen. Här kan man också höra hur elfenbensparakiter kallar på varandra. I det försök som forskarna nyligen redogjorde för i den vetenskapliga tidskriften Plos one visar man hur elfenbensparakiter som blir imiterade svarar i betydligt större utsträckning än de som inte blev härmade

Det kan tolkas som att de genom att imitera vänder sig specifikt till en annan individ.

FOTO: Cross Duck på Instagram

CC BY-NC-ND 2.0 DEED

Attribution-NonCommercial-NoDerivs 2.0 Generic

Pulau (Babi) Tengah

Tengah Island (Malay: Pulau Tengah), eller Pulau Babi Tengah, är en privatägd ö, cirka 9 nautiska mil (1852 meterx9=16 668 meter=drygt 10 mil) utanför den malaysiska staden Mersings kust i Syd kinesiska sjön. Ön är cirka 1,39 km².

Den malaysiska regeringen nominerade Tengah Island som en marin park 1985, för dess ekologiska betydelse.

På Tengah finns Batu Batu resort, som driver the Turtle Watch Camp (sköldpaddsspanarlägret), ett bevarandeprogram som inkluderar utbildande aktiviteter, guidade turer och ansträngningar att skydda häckningsplatser.

1997 valdes ön som inspelningsplats för TV-programmet Expedition: Robinson. Tävligen skrev jag om i häfte 4, men inte själva ön. Även senare säsonger har spelats in på Tengah.

KÄLLA: Wikipedia

FOTO: Robert Nyman

Fort Boyard

FOTO: Jeanpi86

Fort utanför den västfranska kusten är ett sjöfort, placerat i sundet Pertuis d'Antioche mellan Île-d'Aix och Île d'Oléron (Île=ö) och strategiskt för att försvara inloppet till hamnen och den kungliga befästningen i Rochefort.

Historik Bakgrund

Byggandet av fortet hade planerats sedan 1666, men påbörjades först 1801, under Napoleon I (Napoleon Bonaparte). Anledningen var att räckvidden på dåtidens kanoner inte var tillräckligt stor för att täcka avståndet mellan Aix och Oleron.

P.g.a. problem med att få till en stabil grund (stenblocken sjönk ner i sandbotten) övergavs projektet 1809.

Bygget återupptogs dock 1837, under Ludvig Filip I, p.g.a. ökande spänningar mellan Frankrike och Storbritannien. Fortet blev sedan färdigställt 1857. Då hade bygget kostat 8 miljoner francs (nästan 250 miljoner euro).

Fort Boyard hade en bemanning på 250 personer.

Det är 61 meter långt, 31 meter brett och väggarna är 20 meter höga.

När fortet väl var färdigt visade det sig vara otidsenligt eftersom kanonernas räckvidd hade ökat. Efter 200 år av planering färdigställdes det 1857, blev snabbt omodernt och föll i glömska. Under Pariskommunen 1871 byggdes fortet om till ett fängelse, innan det övergavs några år senare.

Övergivet och återanvänt

I början av 1900-talet plundrades det övergivna fortet. 1950 förklarades det dock som ett historiskt minnesmärke.

1962 köptes det av en privatperson för 7 500 francs, vid en auktion och 5 år senare användes fortet som inspelningsplats för den franska filmen *Les Aventuriers* (De äventyrslystna) i regi av Robert Enrico, med bl. a. Lino Ventura och Alain Delon i rollerna.

TV-fort

Sedan början av 1980-talet har Fort Boyard blivit känt som scen vid olika TV-inspelningar.

Det började med att pilotavsnittet av tävlingsprogrammet *La Chasse aux trésors* (Skattjakten) 1981 använde fortet som miljö.

Programmakaren återvände senare till fortet och köpte det 1988 för 1,5 miljoner francs.

Därefter sålde han tillbaka fortet till departementet för 1 symbolisk franc, mot att han fick obegränsad nyttjanderätt.

Denna kom till nytta när TV-tävlingsprogrammet *Fort Boyard* startade 2 år senare.

Genom programmets popularitet i Frankrike och andra länders produktioner (i Sverige som *Fångarna på fortet* och *Fortet*) har Fort Boyard kommit att bli internationellt känt. Både afrikanska och asiatiska länder har varit där och spelat in.

Till fortet tar sig lagen från staden La Rochelle med båt eller helikopter.

Från båten, vars färd från La Rochelle tar en timme, kommer man in i fortet genom en hissanordning.

Fader Fouras

Den meste svenske gästställaren i fortets torn var skådespelaren Stig Ossian Ericson, född 7 september 1923 i Härnösand och död 30 juli 2012 i Nacka, Stockholm.

Han hade rollen under 8 säsonger (2-9, åren 1992-2000).

KÄLLA: Wikipedia, tv4.se

Brain freeze

KÄLLA: medicalnewstoday.com,
hopkinsmedicine.org, eclipsefoods.com

Vad är det som händer?

När kroppen försöker värma upp sig när något extremt kallt kommer in i munnen - speciellt gommen - eller halsen. Blodkärl vidgar sig för värme och den plötsliga förändringen i storlek kan orsaka obehag.

Hur stoppar man det?

Agera snabbt. Om möjligt, ta bort det kalla från munnen och pressa tungan eller tummen mot gommen. Att dricka varmt vatten kan också hjälpa.

Varför drabbas inte vissa?

Alla har en trigeminal nerv, men inte alla upplever fenomenet. Vissa personers trigeminal nerv (och hela deras trigeminal nervsystem) är känsligare än andras. Det här betyder att mindre kalla temperaturer och kortare exponeringstider kan vara tillräckligt för att orsaka fenomenet för en del, men inte för andra.

Olika typer av leder

Det finns olika typer av leder i kroppen:

Gångjärnsleder: i knän, armbågarna och fingrarna.

Vridleder: mellan strålbenet och armbågsbenet

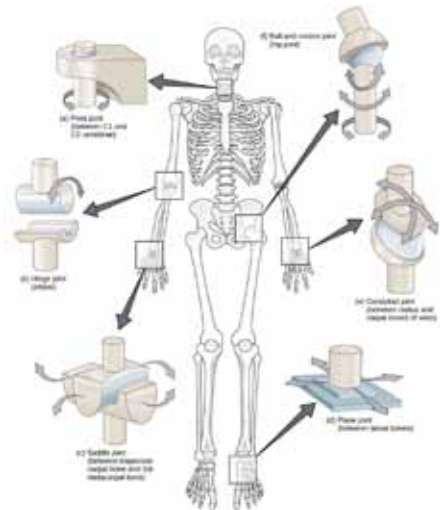
Sadelleder: tummens basled.

Kulleder: lederna som gör höftleden och axelleden så rörliga.

KÄLLA: medi.se

GJORT AV: CFCF

Creative Commons Attribution 4.0 International

Sjukdom kan ge bilförare problem

KÄLLA: expressen.se

Auto-brewery system (ABS), ”självbryggeri” är en väldigt ovanlig diagnos som innebär att bakterier eller svampar i mag-tarmkanalen gör att kolhydrater jäser och omvandlas till alkohol.

Det kan göra att du kan blåsa positivt utan att ha druckit en droppe.

ABS brukar föregås av intag av kolhydratrika måltider eller antibiotika, som kan störa tarmen. Åkomman är också förknippad med underliggande sjukdomar och har visat sig hos patienter som har t. ex. diabetes, skrumplever, Crohns sjukdom och korttarmssyndrom.

För 40 år sedan...

Kostar 1 liter mjölk 4 kronor

Får färgade i Sydafrika för första gången delta i ett val

Den första hjärttransplantationen i Sverige genomförs

Den första levertransplantationen i Sverige genomförs

Kvinnor får bli stridande militärer

Miljöpartiet inför språkrör, ett manligt och ett kvinnligt

Sommar-OS hålls i Los Angeles

Det första kvinnliga fotbolls-EM vinnas av Sverige

5 maj vinner Herreys Eurovision Song Contest i Luxemburg

Filmen Ronja Rövardotter, vars Helvetesgap finns i Skuleskogen, har premiär

Den första kvinnan tar en rymdpromenad.

Läs mer om det på nästa uppslag.

KÄLLA: Gratulationskort

OS i antikens Grekland och historik

KÄLLA: discoveryplus.se, so-rummet.se, svenska.yle.fi, sok.se

OS är idag det absolut största internationella idrottsarrangemanget och får därmed högst mediebevakning av all världens idrott. Vid det 31:a sommar-OS, 2016 i Rio utövades under 16 dagars tid 306 grenar i 28 sporter med 11 551 aktiva från 207 nationer (inkl. Individuella utövare och Flyktingidrottare).

Men tävlingarna har en lång historia och tradition bakom sig som sällan uppmärksammas.

Våra dagars tävlingsidrott har sina rötter i antikens Grekland och de flesta av oss är förmodligen medvetna om att även de olympiska spelens ursprung är grekiskt. Men här brukar kunskaperna om spelens antika historia ta slut för de flesta. Det kan därför vara i sin ordning att berätta lite mer om de olympiska spelens ursprung och historia under antiken.

Grekerna tävlade med få redskap vilket bl.a. minskade risken för fusk.

I Olympia vart fjärde år

I antikens Grekland var de olympiska spelen en viktig högtid som hölls till guden Zeus ära. Hela det olympiska evenemanget utspelade sig i Olympia som var en helig ort på halvön Peloponnesos i södra Grekland. Platsen var uppkallad efter det heliga berget Olympos där gudarnas hem -

Olympen - låg enligt den grekiska mytologin. I de grekiska myterna berättas nämligen om hur gudar och döda hjältar ibland samlades i Olympen för att tävla i olika idrotter.

De första olympiska spelen sägs ha ägt rum år 776 f.Kr och hölls därefter i princip vart fjärde år på samma plats i över tusen år. Denna 4-årscykel blev så viktig för grekerna att de använde den som grund för sin gemensamma tideräkning. Fyraårsperioden mellan tävlingarna i Olympia kallades för en olympiad. Under olympiaderna mellan spelen var det endast tillåtet för präster att bo i Olympia. De ansvarade då för tillsynen av ortens helgedomar och anläggningar.

Kulturell länk

De 5 dagar långa spelen hölls på sommaren och var Greklands viktigaste idrottsfest. I samband med tävlingarna var allt krigande förbjudet i Grekland. Det skulle råda en helig månadslång vapenvila så att alla greker kunde ta sig till festspelen i Olympia och därifrån utan att riskera livet.

Altis var själva "festivalområdet" i Olympia. Det var här man tävlade. Under antikens gång byggdes stora tempel och enorma idrottsanläggningar på platsen. Idag finns bara ruiner kvar.

När de olympiska spelen öppnades, första fullmån timer sommarsolståndet, förvandlades Olympia från en fridfull helig ort till en myllrande tältstad med tusentals besökare - som vår tids olympiabyar. Själva tävlingsområdet låg i Altis (som betyder lund) där det under århundradena växte fram enorma tempel- och idrottsanläggningar. Tävlingar som inte involverade hästar utfördes på stadion, medan kapploppningar och kappkörningar ägde rum inne på hippodromen, en oval anläggning anpassad för hästsporter.

Till Olympia kom greker från fastlandet, de grekiska öarna och alla områden runt Medelhavet som koloniserats av grekerna. Endast fria grekiska män var tillåtna att delta i tävlingarna. Olympiaden och tävlandet blev därför en sammanbindande kulturlänk för alla greker i Grekland och dem som bodde i de många grekiska kolonierna i Medelhavsområdet. Kvinnor fick inte delta i tävlingarna. Inte ens titta på!

Tävlingarna och vinnarna

Spelen började med religiösa ceremonier och böner. Därefter satte tävlingarna igång.

Tävlingsprogrammet bestod av löpning (som var den dominerade sporten med 9 distanser), brottning, boxning, hästkappkörning och femkamp. Femkampen bestod av ett sprinterlopp, kast med spjut och diskus, längdhopp och brottning.

En annan, mer extrem brottningsgren var pankration - men den idiotin vill jag inte ens beskriva.

Spelen avslutades den 5:e dagen då man hade en allmän festdag med prisutdelning, offer och banketter. Som pris i de olympiska tävlingarna fick segrarna officiellt bara en lagerkrans av olivblad från ett heligt olivträd som var helgat åt Zeus.

Museum för historien om de antika olympiska spelen; Olympia, Grekland.

Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International license

Nicola Quirico

Mer lockande var antagligen den berömmelse som följde med segern då de olympiska vinnarna i regel firades som stora hjältar i sina hemstäder där de också kunde bli mycket rikt belönade. Anseende och ära var honnörsbegrepp i den antika världen. Trefaldiga segrare hedrades därför också genom att avbildas som staty i Olympia.

Alla lät sig dock inte ryckas med i OS-hysterin med dess idoldyrkan av kända idrottsstjärnor. Det fanns redan under antiken folk som klagade på att idrotten hade urartat och att idrottsstjärnor omgav sig med för mycket lyx.

Men det råder ingen tvekan om att de olympiska spelen var oerhört populära. Om detta vittnar bl. a. de många statyerna som finns bevarade från antiken som föreställer kända idrottsmän.

Nedgång och renässans

De olympiska spelens betydelse minskade efter att romarna ockuperat Grekland 146 f.Kr. Spelen fortsatte dock ända fram till omkring 393 e. Kr då den kristne romerske kejsaren Theodosius förbjöd tävlingarna eftersom de innehöll inslag av hedniska riter. Därefter skulle det dröja över 1500 år innan de olympiska spelen återuppstod.

Vår egen tids moderna olympiska spel hölls första gången i Aten 1896. OS har därefter ägt rum kontinuerligt med undantag för 1916 under första världskriget, 1940 och 1944 under

andra världskriget då spelen ställdes in samt 2020 under coronapandemin då spelen i Tokyo, Japan flyttades 1 år, till 2021. Men eftersom alla skyltar och allt redan tryckts kallades de fortfarande Tokyo 2020.

De olympiska spelen var en av 4 stora idrottstävlingar som hölls regelbundet i antikens Grekland.

Idrottsmännen tävlade nakna.

Ordet gymnastik härstammar från grekiskans gymnós, naken.

Kvinnor fick inte delta i de olympiska spelen. De fick inte ens vara åskådare. Det fanns istället speciella spel för kvinnor vid andra tillfällena i Olympia och på andra ställen. Löpning verkar då ha varit den största sporten. Kvinnor fick till skillnad mot män tävla med kläderna på!

Pankration var en sport där man kombinerade brottning med boxning. Alla grepp var tillåtna utom att bitas eller trycka ut ögonen på motståndaren.

Forskarna har sammanställt en lista över segrare i 239 tävlingar i Olympia. Förteckningen sträcker sig över en tidsperiod på mer än 1 000 år. Idrottsmännen skulle vara fria män, som inte hade gjort sig skyldiga till någon förbrytelse mot gudarna eller gjort något annat brott. En seger innebar att vinnaren blev miljonär. Hemstaden sponsrade vinnaren. Vann man tre gånger hade man tillstånd att resa en staty över sig själv i Olympia.

De antika olympiska spelen hölls utan avbrott i ca 1 200 år. De anordnades från 776 f.Kr till 390 e.Kr.

Segrarna fick en olivkrans i pris. Den idrottsman som fuskade under en tävling förnedrades på så sätt att man lät uppföra en "fuskarstaty" av honom.

Det fanns elaka sportreportrar även under antiken. En sportreporter skrev om långdistansaren Charmos: "Han blev sjuva av sex startande."

Under de olympiska spelen rådde det vapenstillestånd mellan de grekiska stater som låg i krig med varandra. Sparta fick en gång betala böter för att de fortsatte med fientligheterna under ett OS.

Grekerna var inte intresserade av rekord. Det var sällan man noterade en idrottsmans prestation i siffror.

Det första moderna OS:et

I det första OS:et i modern tid i Aten 1896 tilläts endast män att delta (likasom under antiken). Vid OS i Paris 1900 deltog kvinnor för första gången och tävlade i segling, tennis och golf.

De olympiska ringarna

De olympiska ringarna representerar de 5 världsdelarna som ursprungligen var anslutna till den olympiska rörelsen. Symbolen med de 5 ringarna användes första gången som officiell OS-symbol i Sommar-OS i Antwerpen 1920.

Olympiska vinterspel hölls första gången 1924 i Chamonix i Frankrike.

Olympiska elden introducerades första gången i modern tid vid OS i Amsterdam 1928. Men då tändes elden direkt inne på stadion vid invigningen.

Elden och fackelstafetten

Den olympiska elden, OS-elden, är en av de viktigaste symbolerna för de Olympiska spelen.

I antikens Grekland representerade elden kontakt med gudarna. Enligt grekisk mytologi fick människorna eld först sedan Prometheus stulit den från gudarna för att ge den till människorna. Då Zeus fick reda på detta blev han arg och straffade både människorna och Prometheus. För att hedra gudarna brann det alltid en eld på Hestias altare i Olympia.

Elden infördes i Sommar-OS 1928 i Amsterdam. En arkitekt kom på idén med att ha en eld som skulle brinna medan spelen pågår.

Sedan 1936 inför OS i Berlin tänds elden under en ceremoni i Olympia, i närheten av templet Hera, platsen där antikens olympiska spel genomfördes.

Det sker med hjälp av solens strålar som en symbol för dess renhet.

En parabolisk spegel används som ett gigantiskt förstoringsglas som fångar solens strålar med. Inuti skålen läggs remsor av gammal kamerafilm som lätt tar eld.

Facklan som används för att tända elden skiljer sig från de som används under fackelstafetten. Den är smidd i silver och designen är inspirerad från pelarna inuti templet Hera i Olympia.

Sedan skickas facklan till Olympia och börjar sin tur. Från Olympia färas elden till OS-stadion med en stafett, vilket ursprungligen var ett påhitt av Carl Diem, ordförande i Tysklands olympiska kommitté 1936.

Idag är den en självklar del av öppnings- och avslutningsceremonierna vid både OS och Paralympics.

Tänds vid öppningarna och släcks vid avslutningarna, samt att en fackla lämnas över till nästa arrangörsstad.

Facklan och fackelstafetten introducerades första gången vid OS i Berlin 1936 av nazisterna som en del i deras propagandastrategi. Sedan dess tänds facklan 100 dagar innan spelen börjar.

Årets fackelstafett tog - som brukligt sin början 100 dagar före invigningen, vilket i år innebar den 16 april och kommer pågå tills elden tänds i Paris den 26 juli.

Av utrymmesskäl visas Facklans färder på nästa uppslag.

Facklans färder

KÄLLA: Wikipedia, sok.se, olympics.com

Start i Olympia, Grekland

Sommar-OS

Värd, år	Dagar	Km/ mil	Löpare	Tände	
Berlin ((DDR) 1936	8	3 422	3 422		
London (GBR) 1948	13	7 870	3 372		
Helsingfors (FIN) 1952	20	3 365	1 416	Paavo Nurmi	
Melbourne (AUS) 1956	21	20 470	3 118		
Sthlm 1956 (häst)	9	100 mil	490		
Rom (ITA) 1960	14	2 750	1 529		
Tokyo (JPN) 1964	51	20 065	870		
Mexico City (MEX) 1968	51	13 620	2 778	Enriqueta Basilio	
München (GER) 1972	30	5 532	6 000		
Montréal (CAN) 1976	5	775	1 214		
Moskva (SSSR) 1980	31	4 915	5 000		
LA (USA) 1984	83	15 000	3 636		
Seoul (KOR) 1988	26	15 250	1 467		
Barcelona (ESP) 1992	51	6 307	10 448	Michel Platini	
Atlanta (USA) 1996	112	29 016	13 267	Muhammad Ali	
Sydney (AUS) 2000	127	27 000	13 300	Cathy Freeman	
Aten (GRE) 2004	142	86 000	3 600	Nikolaos Kaklamanakis	
Beijing (CHN) 2008	130	137 000		Li Ning	
London (GBR) 2012	70	12 000	8 000	7 st.	
Rio (BRA) 2016	107	20 000	12 000		
Tokyo (JPN) 2020*	xxx	xxx	xxx	xxx	Naomi Osaka

*Flyttat till 2021 pga coronapandemin.

Efter att facklan tänts i Olympia 12 mars 2020 utan publik och transporterats till Aten den 19 mars där ceremonin hölls utan publik flögs den till Japan.

Stafetten stoppades den 25 mars, dagen innan den japanska delen var planerad att starta.

Facklan flyttades till Tokyo för utställning tills stafetten återupptogs 25 mars 2021.

Elden visades upp i olika kinesiska städer och sedan hölls en traditionell stafett under de 3 sista dagarna före öppningsceremonin den 23 juli i de 3 tävlingsregionerna Beijing, Yanqing och Zhangjiakou.

Vinter-OS

Värd, år	Dagar	Km	Löpare	Tände
Oslo (NOR) 1952	2	225	94	
Cortina (ITA) 1956	5			Guido Caroli
Squaw Valley (USA) 1960	19	960	700	
Innsbruck (AUT) 1964	8			
Grenoble (FRA) 1968	50	7 222	5 000	
Sapporo (JPN) 1972	38	18 741	16 300	
Innsbruck (AUT) 1976	6	1 618		Christl Haas och Josef Feistmantl
Lake Placid (USA) 1980	15	12 824	52	
Sarajevo (YUG) 1984	11	5 289	1 600	
Calgary (CAN) 1988	95	18 000	6 250	
Albertville (FRA) 1992	58	5 500	5 500	François-Cyrille Grange (yngst) och Michel Platini
Lillehammer (NOR) 1994	82	12 000	7 000	
Nagano (JPN) 1998	51	3 486	6 901	
Salt Lake City (USA) 2002	85	21 275	12 012	
Turin (ITA) 2006	75	11 300	10 000	
Vancouver (CAN) 2010	76	45 000	12 000	Wayne Gretzky, Rick Hansen, Steve Nash och Catriona Le May Doan. Gretzky tände även en eld utomhus.
Sotji (RUS) 2014	123	65 000	15 000	Irina Rodnina och Vladislav Tretiak
Pyeongchang (KOR) 2018	101	2 018	7 500	Kim Yuna
Beijing (CHN) 2022	99	7785	1 200*	Zhao Jiawen och Dinigeer Yilamujiang

PAPPER OCH STYGN

